

22.3.2010

FT Kari Uotila

Muuritutkimus ky

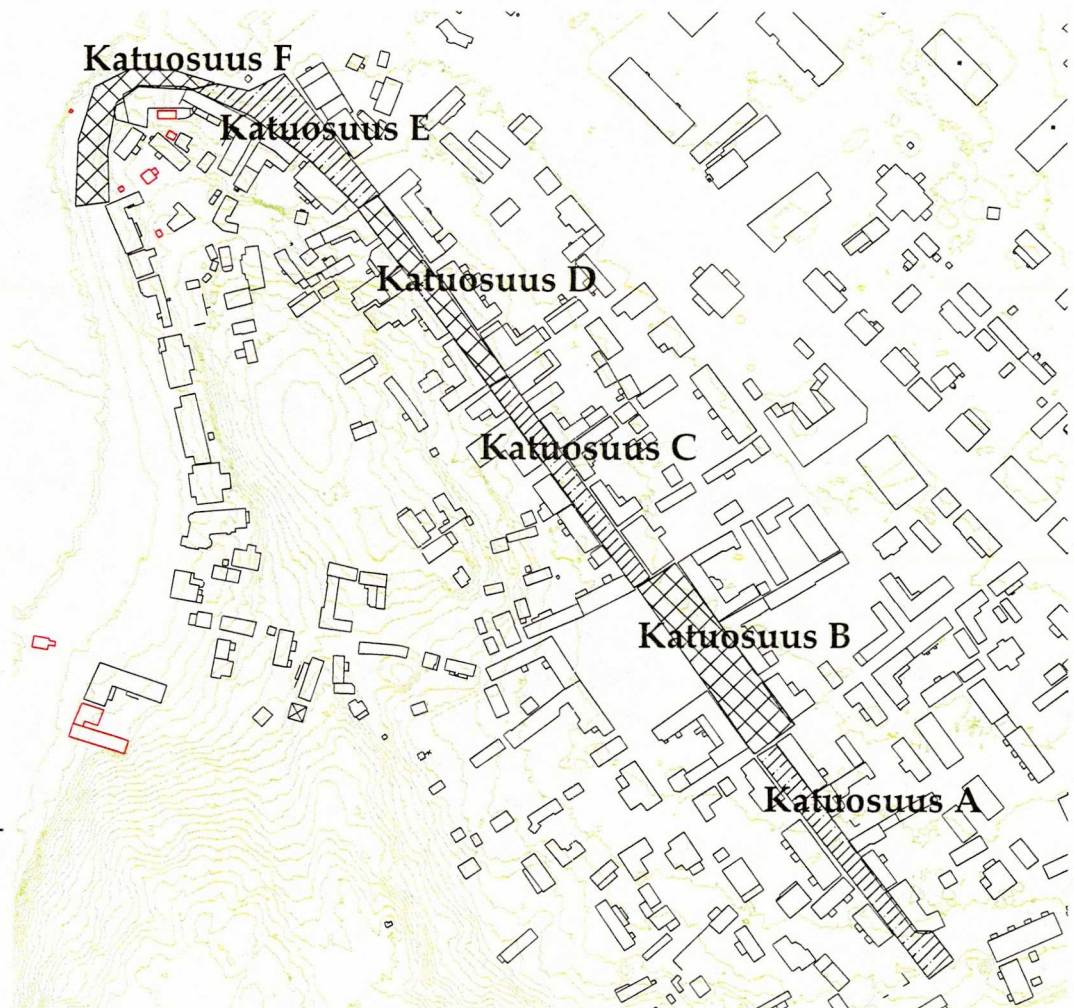
suovillankatu 3 20780 Kaarina

kari.uotila@muurututkimus.fi

Naantalin Mannerheiminkadun, Fleminginkadun ja Rantakadun pohjoisosan katusuunnitelmaan liittyvä arkeologinen taustaselvitys v. 2010.

Naantalin kaupunginarkkitehti Kirsti Junntilan toimeksiannosta allekirjoittanut on koonnut talven 2010 kuluessa saatavilla olevaa arkeologista ja historiallista tutkimusaineistoa joka liittyy Naantalin Mannerheiminkadun ja sen jatkeena olevan Rantakadun katupinnoitteen (asfaltti vaihdetaan kivetykseksi) suunnitteluun ja mahdollisessa rakennusvaiheessa esille tuleviin mahdollisiin arkeologisiin kysymyksiin. Suunnittelutyön kuluessa Fleminginkatu on rajattu pois suunnittelualueesta.

Selvitystyössä käsitellään ensin Mannerheiminkadun vanhinta asemakaavatilannetta kartta-aineiston pohjalta, sen jälkeen maankäytön tilannetta alueella ja lopuksi kootaan yhteen arkeologista tutkimusaineistoa kadun alueelta.

Kuva 1. Karttapiirroksessa on luonnosteltu Mannerheiminkadun eri katuosuudet.

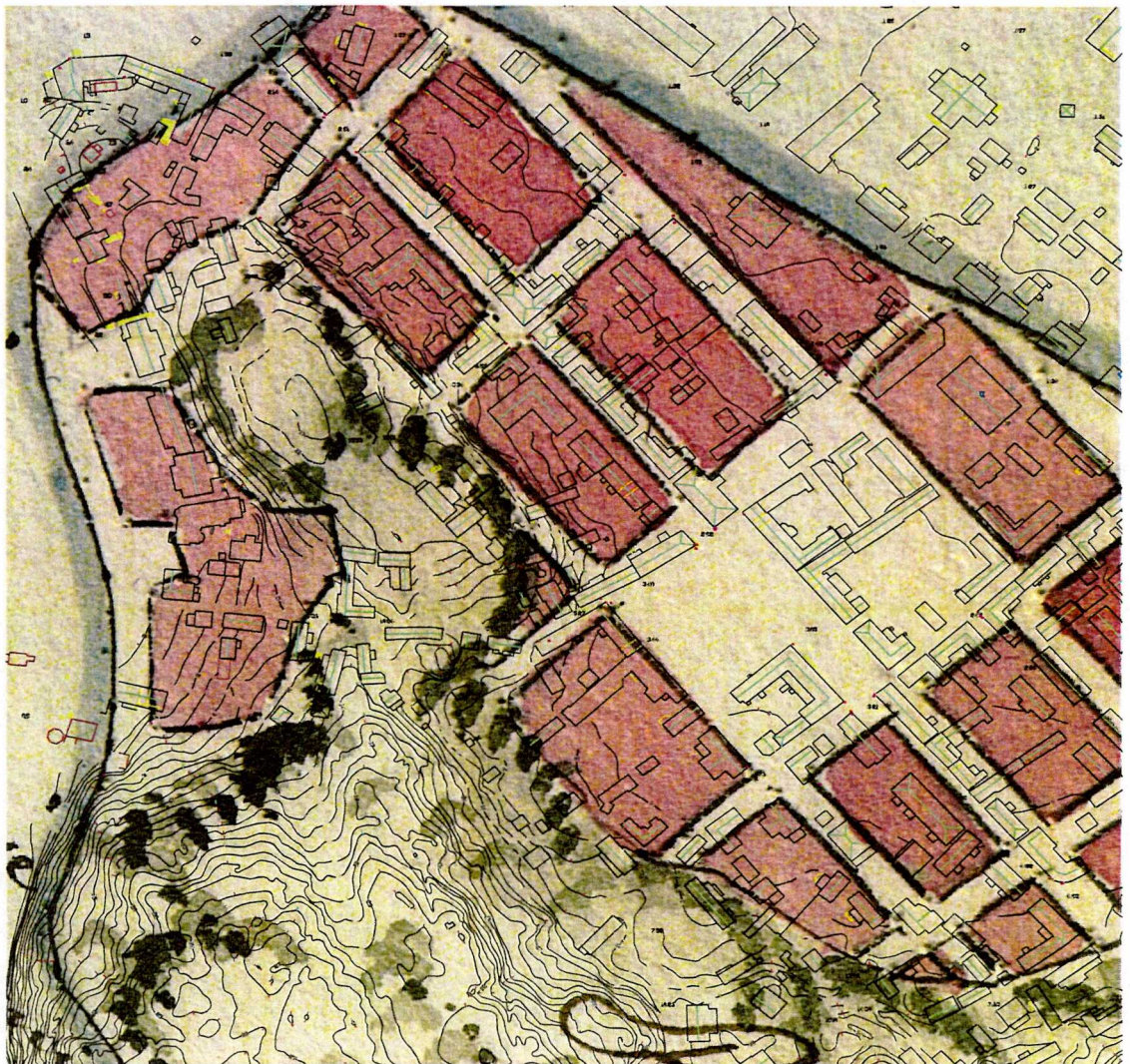
Selvitystyön alue on jaettu tässä raportissa kuuteen osaan kadun eri osien perusteella. Rajat ovat pääosin teknisiä maisemassa havaittavia rajauksia. Katuosuutena A on Mannereheiminkadun kaakkoisin osa lähinnä Kuparivuoren koulua, osuutena B Itsenäisyyden aukion ja Museon kohdalla oleva levennysalue (vanha tori), osuutena C on Kristiinankadulle saakka ulottuva osuus ja osuutena D Kristiinankadulta Fleminginkadulle ulottuva osa. Fleminginkadun kohdalta katu levenee aukeaksi jossa osuutena E on rantaan saakka ulottuva osuus ja viimeisenä osuutena F rantaa kiertävä kadun osuus. Tarkemmat varsinaisen suunnittelun rajaukset käyvät ilmi suunnitteluai-neistoista.

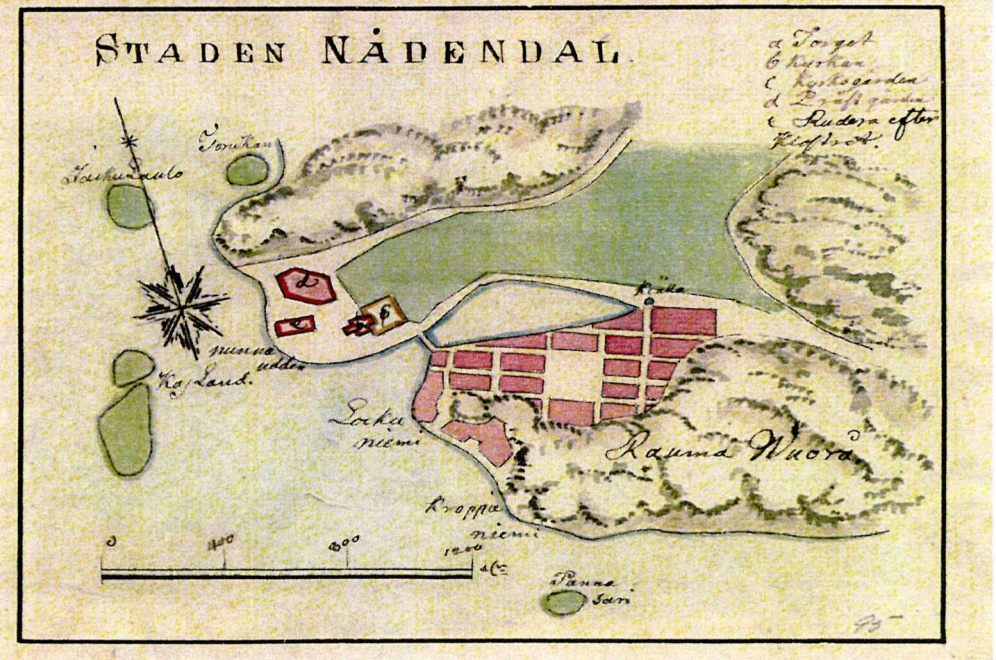
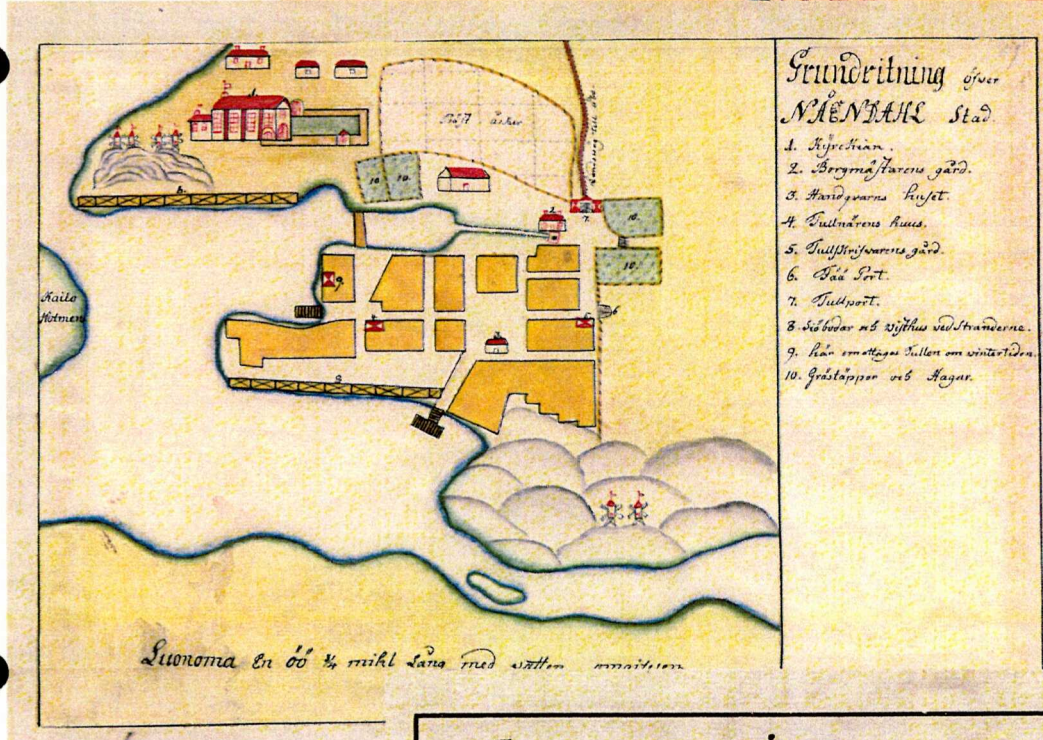
Kartta-aineisto

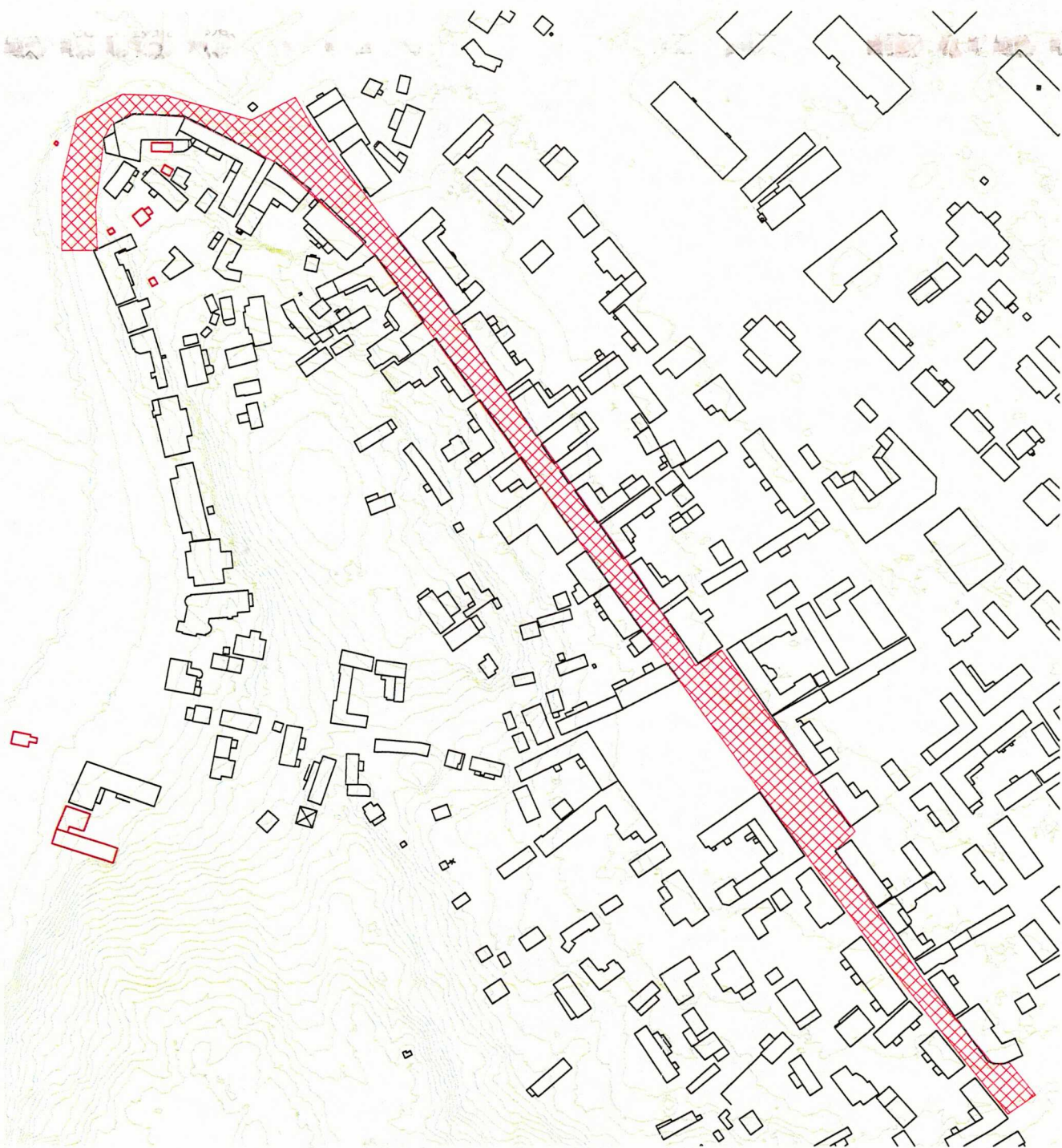
Naantalin museon puolesta on Ruotsin sota-arkistosta tilattu Naantalin kaupunkialueen kaksi vanhempaa karttaa digitaalisina kopiona (ns. Tullikartta ja Viblingin kartta). Näitä 1700-luvun toisen puoliskon kaupunkikarttoja on käytetty pohja-aineistona arvioitaessa Mannerheiminkadun

Kuva 3. Viereisen sivun kartat Naantalista. Ylinnä Hannu Hannunpojan kartta v. 1649. Keskellä ns. Tullikartta jonka on tulkittu olevan 1700-luvun puolivälistä. Alimpana ns. Viblingin kartta vv. 1798-1802 jonka on tulkittu olevan kopio 1750-luvun kartasta.

Kuva 2.
Viblingin
kartta
asemoituna
tunnettujen
katujen
risteysten
perusteella
nykyisen
asemakaavan
pälle.

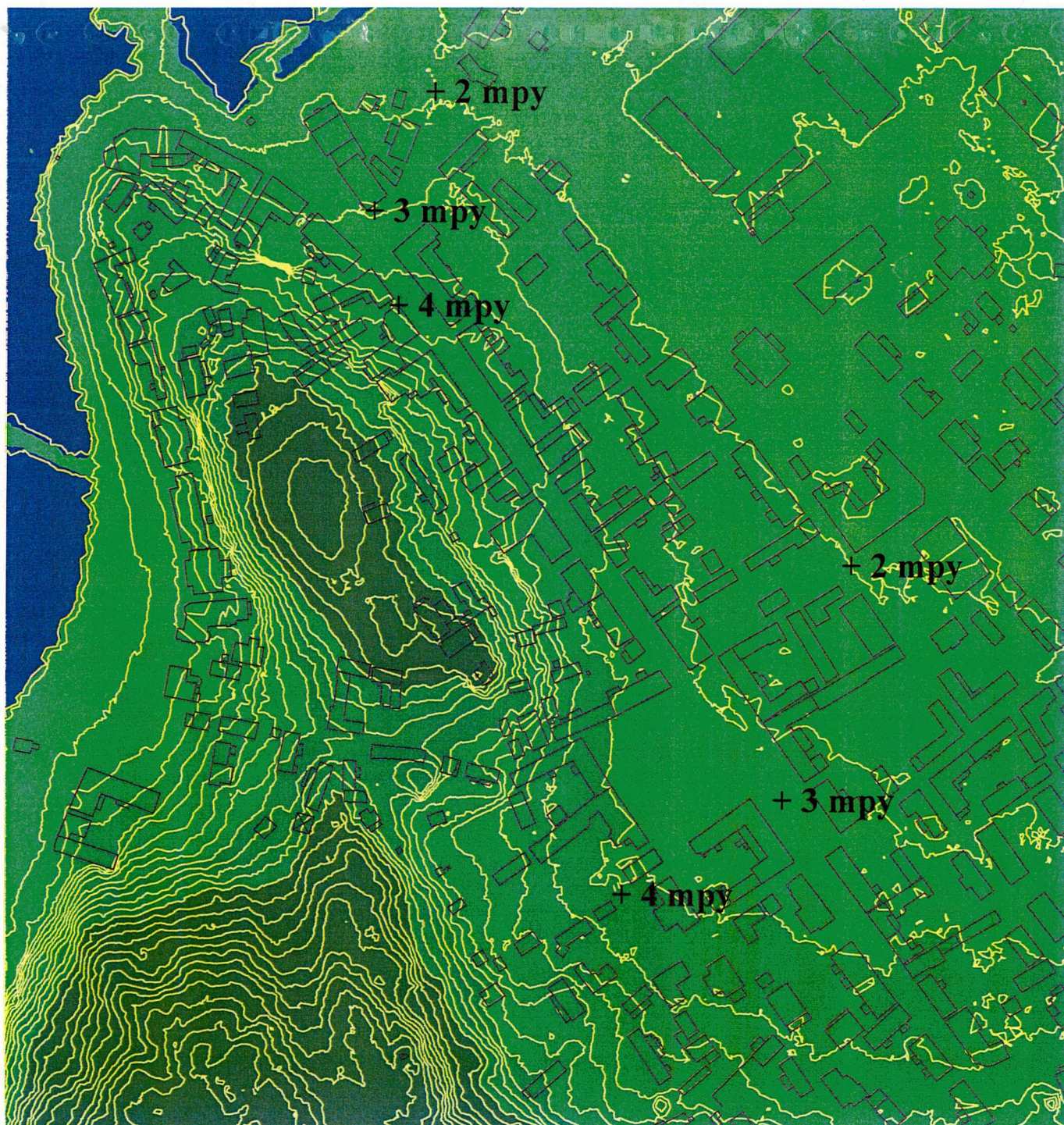

Kuva 4. Nykyiseen asemakaavaan merkitty nykyisen Mannerheiminkadun ja Rantakadun osalta kartta-aineiston perusteella viimeistään 1700-luvun puoliväliin mennessä kaavoitettu osa katua.

alueen arkeologisen valvonnan tarvetta. Tullikarttaa on pidetty 1700-luvun puolivälissä laadittuna ja Viblingin kartan on esitetty olevan kopio 1750-luvun kartasta. Kartta-aineistoon ei tässä yhteydessä ole lisätty Hällströmmän karttaa v. 1798. (Kartta-aineistoista tarkemmin esim. Jäntere 1959. Naantalin kaupungin historia II).

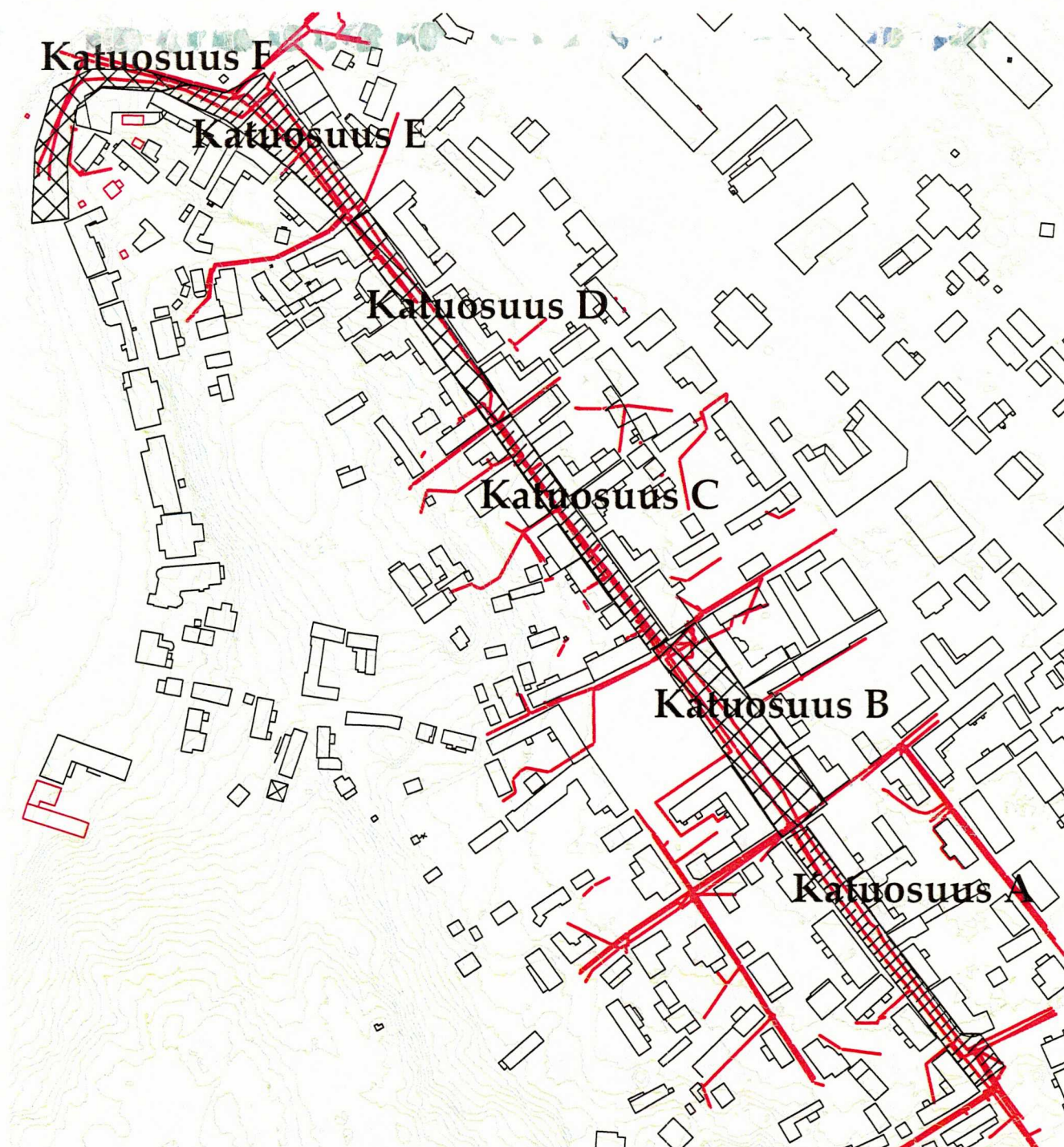
Naantalin kaupunkialueen vanhimman kartan (1600-luvun puolivälissä valmistuneen) ja 1700-luvun puolivälin karttojen perusteella voidaan väljästi olettaa, että kaupunkiasutus on levinnyt koko

Kuva 5. Maanmittaushallituksen aineiston pohjalta laadittu maastomalli alueesta.

Mannerheiminkadun alueelle viimeistään 1700-luvun puoliväliin mennessä. Mikään kartta-aineisto ei suoraan kerro kaupungin asemakaavoitetun alueen kokoa 1700-luvun alussa mutta verrattaessa 1600-1700-luvun karttoja voidaan esittää melko hyvä kokonaiskuva tilanteesta.

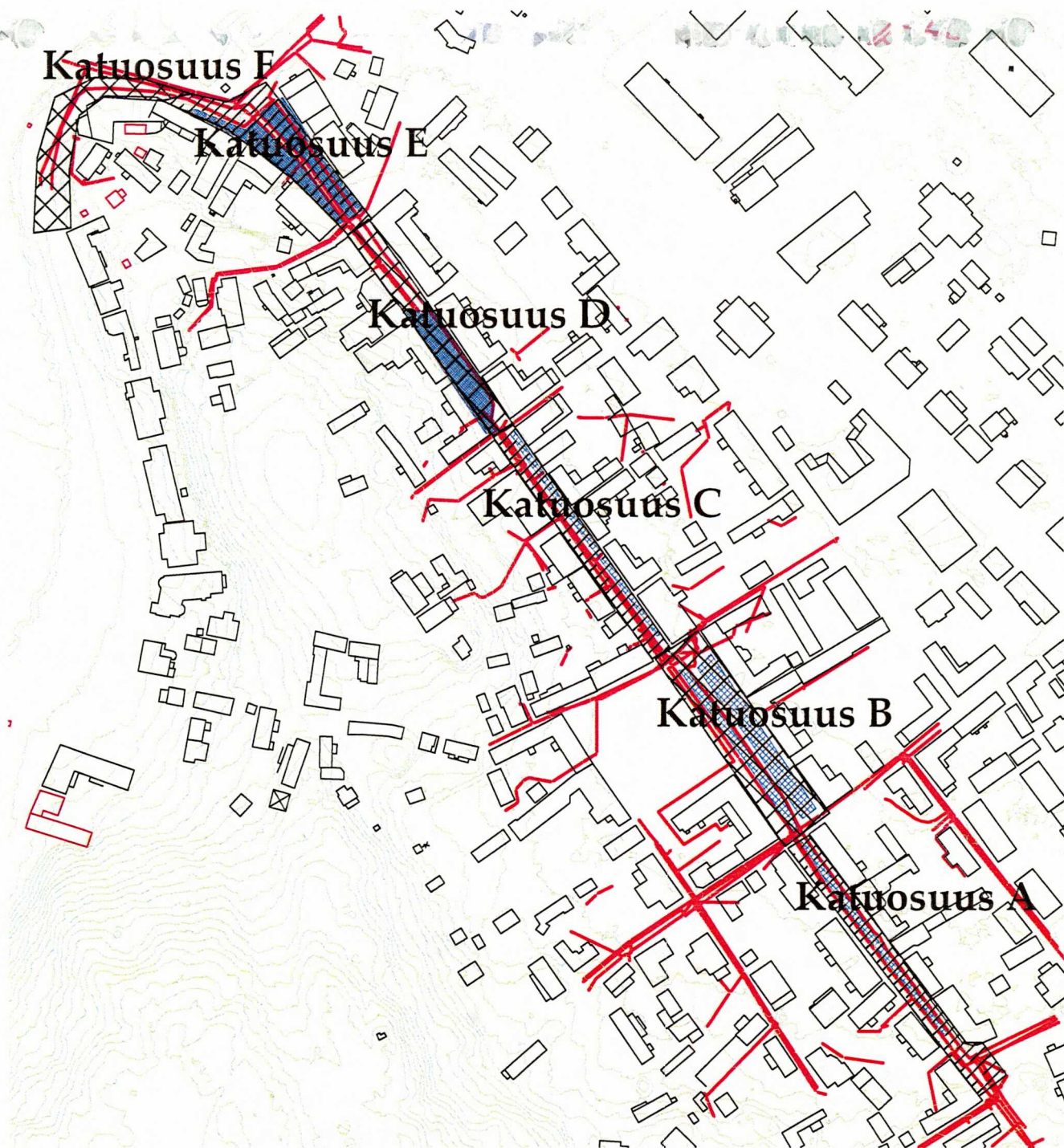
Vanhemman kartta-aineiston pohjalta koko Mannerheiminkadun katualuetta voidaan pitää ns. punaisena alueena, jossa tulee suorittaa maankaivuun yhteydessä arkeologista valvontaa ja tarpeen vaatiessa kaivauksia Museoviraston ohjeiden mukaisesti.

Kuva 6. Naantalin kaupungin johtokartasta poimittu merkittävimmät katulinjaan liittyvät nykyiset kaivannot. On mahdollista että kaikkia aikaisempia kaivantoja ei ole merkitty tähän kartta-aineistoon. Samoin aineistosta mahdollisesti puuttuu lähellä maanpintaa kulkevia katuvalaistukseen liittyviä kaivantoja.

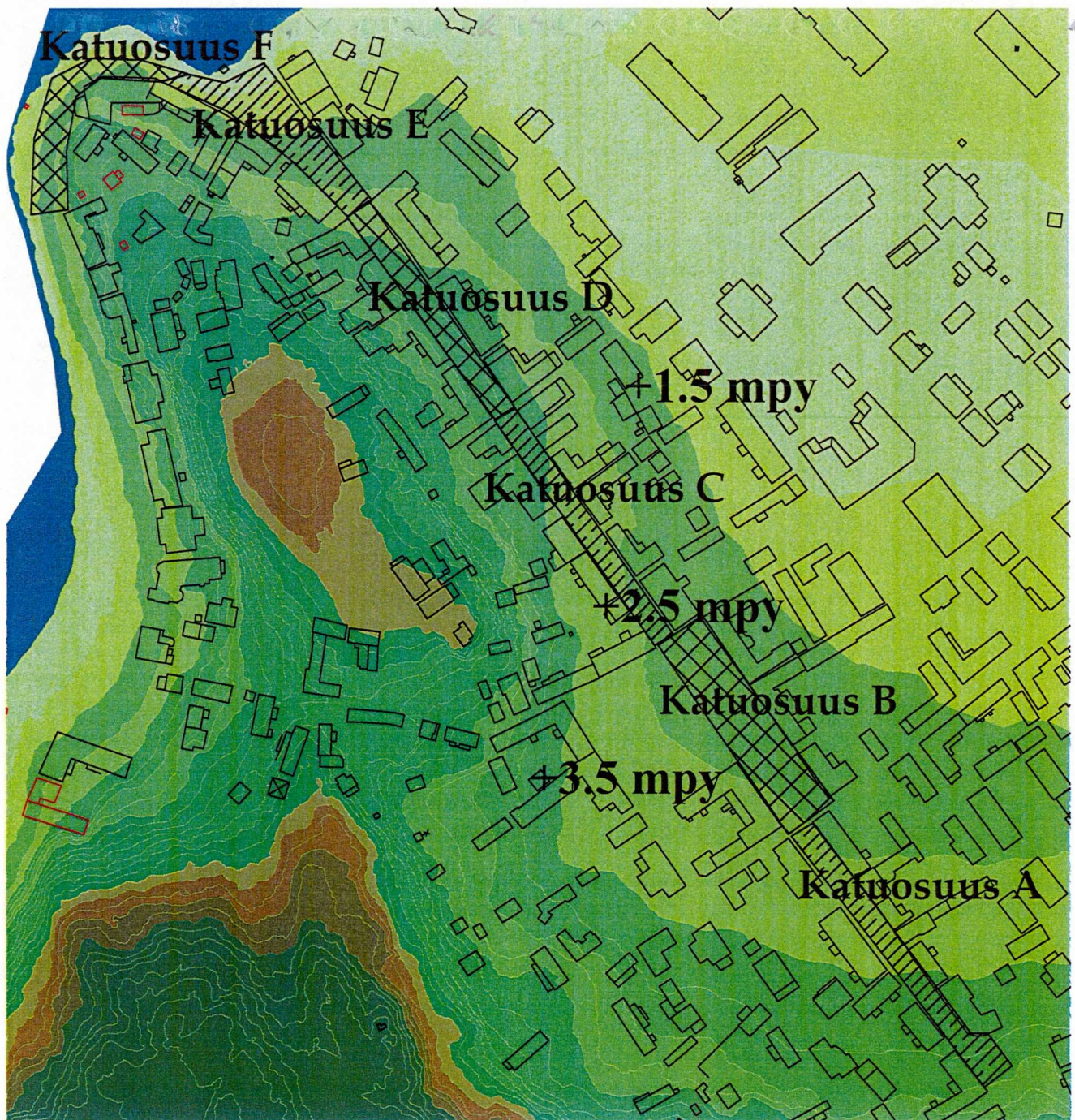
Selvitystyön pohjana on käytetty Museoviraston uusimpia kaupunkiarkeologisia raportteja ja niissä käytettyjä menetelmiä. Lisäksi tarkasteltavasta alueelta on laadittu Maanmittaushallituksen LAS-aineiston pohjalta nykytilanteen maastomalli.

Aineiston korkeus perustuu Maanmittaushallituksen korkeustietoihin mutta materiaalista on laadittu maastomallit (raportin liitteeksi) myös Naantalin kaupungin omalla korkeusjärjestelmällä (-16,6 cm valtakunnan korkeutta alempana). Tähän korkeusjärjestelmään on myös tehty varsinaisen suunnittelutoimiston laatima katusuunnitelma.

Kuva 7. Kartalle on luonnosteltu ne alueet, joissa on joko arkeologisten tutkimusten tai havaintojen perusteella säilyneitä laajempia kulttuurikerroksia tai joilla sellaisia voi olla jäljellä koska alueella ei ole maanalaisia tunnettuja putkistoja.

Osana selvitystä saatiin käyttöön Naantalin kaupungin johtokartan osa, jossa on merkittynä nykyiset kadulla kulkevat putkitukset ja sitä kautta tällä hetkellä tunnetut maankaivuutyöt. Näiden osalta on selvityksessä oletettu että kaivannot pääosin ulottuvat luontaiseen maakerrokseen saakka ja putkien alla ei ole säilyneenä merkittäviä maakerroksia. Raporttiin on laadittu kartta maankaivuutöistä. Siinä on esitetty jokainen putkikaivanto n. 0.5 m levyisenä railona. Koko kadun mittaisessa tarkastelussa ei ole erikseen huomioitu esim. kaivoja, mutta niiden sijainti voidaan nähdä alkuperäisaineistosta. Tarkasteluvaiheessa ei myöskään ole ollut täyttä varmuutta kaikkien sähkökaivantojen syvyyksistä erityisesti talojen vierustoilla

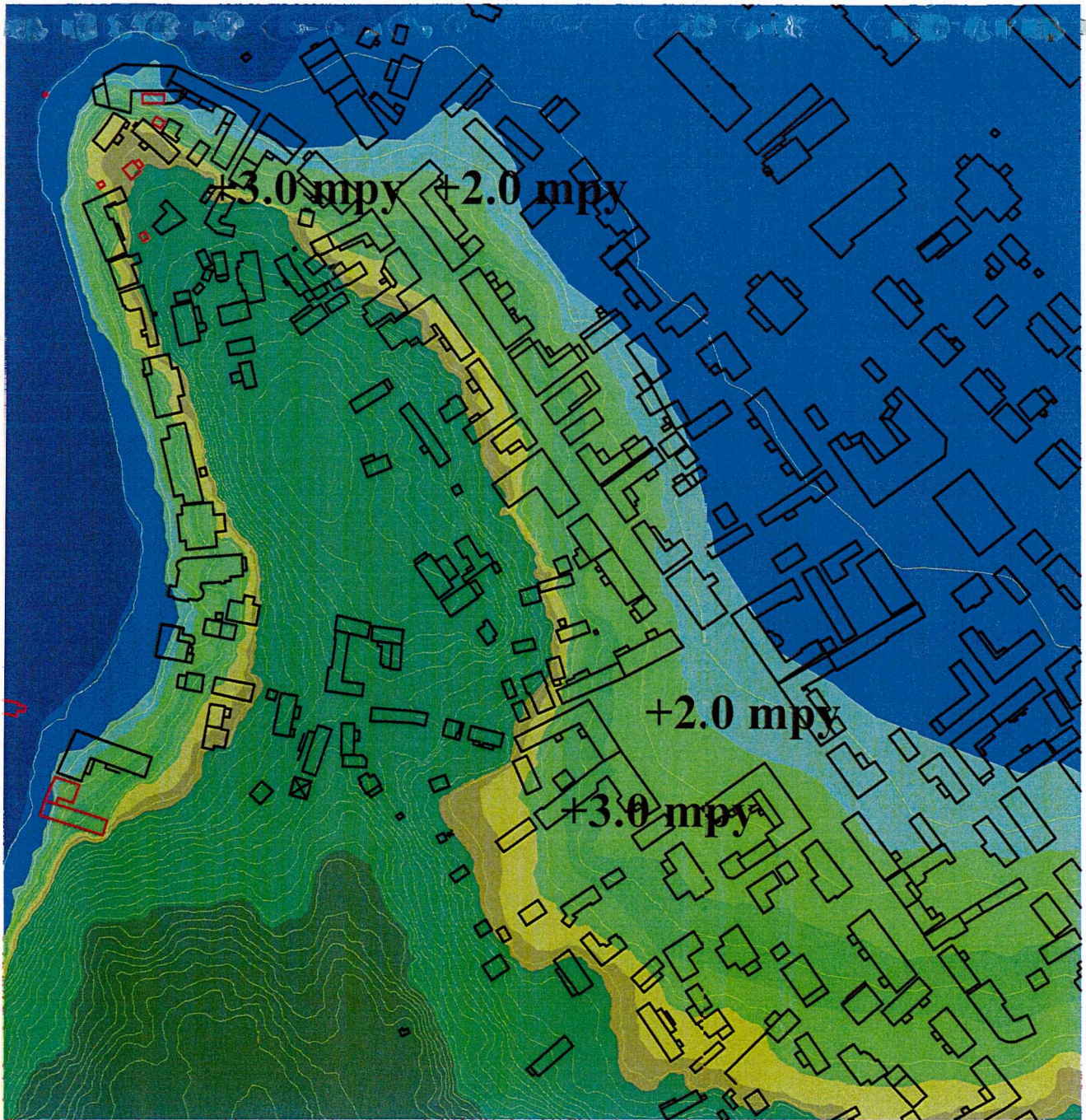

Kuva 8. Kartalle on luonnosteltu aineiston perusteella koottu kuva kulttuurikerrosten tunnetuista tai oletettavasti yläpinnoista. Korkeusaineisto perustuu Maanmittaushallituksen aineistoon, jolloin Naantalın oma korkeusjärjestelmä on 16.6. cm alemmalla tasolla.

Arkeologisena aineistona käytettiin ensisijaisesti v. 2000, 2002 ja 2005 arkeologisia kaivaushavain-
toja katualueelta ja toisena pääaineistona on Markus Hiekkasen 1980-laatima kaupunkiarkeologi-
nen raportti. Lisäksi kaupunkialueen arkeologisten kerrosten kokonaistilanteesta on sähköpostitse
keskusteltu Museoviraston tutkija Antti Sunan kanssa. Lisänä ovat allekirjoittaneen tekemät satun-
naiset hajahavainnot esim. Niemen talon porttikäytävän alueelta 2007-2008.

Kokonaisuutena voidaan todeta, että paras arkeologinen tuntemus on v. 2000 ja 2002 kaivausaluei-
den kohdalta (Katuosuus C), kohtuullinen kadun eteläosasta kohti Kuparivuorta (Katuosuudet A

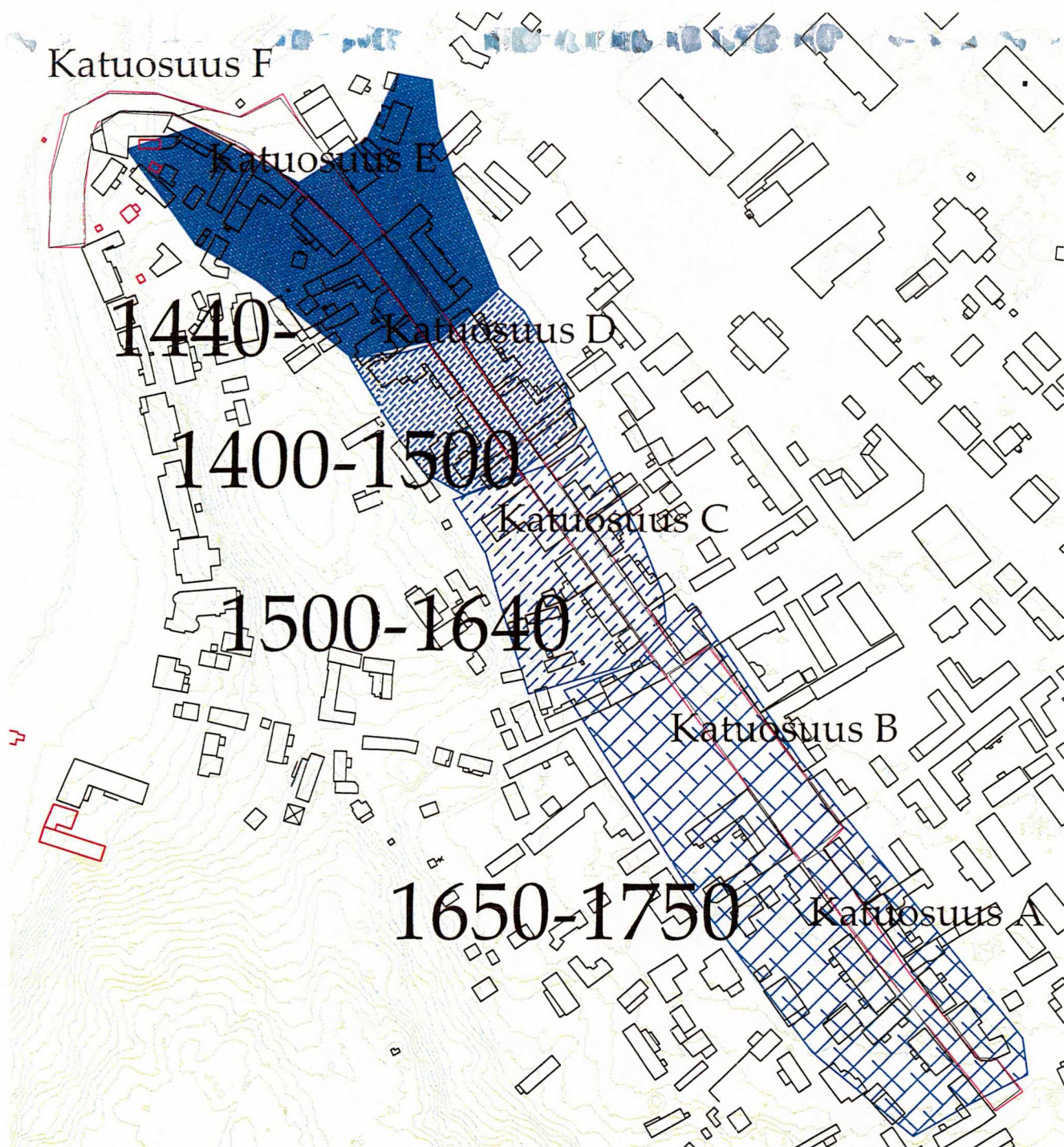

Kuva 9. Hahmotelmassa on koottu alustavia tietoja alueen alkuperäisestä maan pinnan korkeudesta. Erityisesti pohjoisosastaan malli on hyvin luonnosmainen. Sinisellä värillä on merkitty oletettu keskiajan meren pinta n. 1.5. m korkeudelle.

ja B) ja välttävä tai heikko kadun pohjoisosassa (Katuosuuksilla D, E ja F) Kristiinankadulta alaspäin kohti rantaa.

Lisäksi on tehty rakennusarkeologinen tarkasteltu Mannerheimin kadun osalta jossa on käyty läpi nykyisten rakennusten kivijalat ja niiden suhde nykyiseen maanpintaan. Tältä osin on selvää, että kaikki vanhemmat rakennukset ulottuvat selvästi nykyisen maanpinnan alapuolelle. Monissa tapauksissa vanhempia kivijalkoja on peitetty erilaisilla laasti-rappauspinnoilla nykyistä katupintaa myöten joten mahdollinen katupinnan lasku saattaa tuoda esiin rakennusten alkuperäistä kivija-

Kuva 10. Nykyasemakaavan päälle on merkitty sinisen eri rasterein oletettava Naantalin asutuksen kehittyminen Mannerheiminkadun osalta. Rasteroinnin tulkinta kattaa vain nyt käsitellyn katulinjauksen alueen ja on ajoituksen osalta suuntaa-antava.

lan perustusta ja erimerkiksi sen kiilakiviladontaa.

Alueen luontaista maaperää varten on kerätty tiedot GTK:n maaperäkartasta ja tarkemmista maastotutkimusaineistoista (lähinnä Hiekkasen raportti ja v. 2000 eteenpäin tehdyt arkeologiset havainnot). Pitkän kadun osalta voidaan todeta, että sille osuu kaksi hiekka-moreeni aluetta ja var-

mundella yksi laajempi savikkoalue. Eri alueilla kerrosten paksuus ja säilyvyys vaihtelevat hyvin voimakkaasti. V. 2000 ja 2002 kaivausten yhtenä tärkeimpänä suojelutuloksena voi pitää sitä, että osassa Mannerheiminkatua olivat maakerrokset ja puurakenteet säilyneet erittäin hyvin kosteassa savimaassa.

Lisäksi maastomallin perusteella on laadittu karkea arvio säilyneiden arkeologisten maakerrosten yläpinnasta. Arvio perustuu osuudella C tarkkoihin arkeologisiin tutkimushavaintoihin ja A ja B osuuksilla erilaisiin putkityöhavaintoihin. Sen sijaan osuuksilla D, E ja F arvio on vain pääpiirteinen. Lisäksi on laadittu arvio alkuperäisestä maanpinnasta ja veden korkeudesta alueella keski-ajalla. Selvityksessä on esitetty että keskiaikainen meren pinta on ollut alueella n. 1.5 – 2 m nykyistä ylempänä. Tämä tulkinta nojaa osittain Hiekkasen tekemiin analyysihin 1980-luvulta ja osin v. 2000 ja 2005-2007 kaivaushavaintoihin sekä kaupungin että kirkon puoleisilta alueilta.

Selvitystyön tuloksia

Naantalın kaupungin historian perusteella voidaan olettaa että Mannerheiminkadun ja satama-alueen välisellä alueella sijaitsee kaupungin vanhin asuttu alue ja vanhin tieverkosto, joka on muodostunut nykyisen Mannerheiminkadun linjaa seurailleesta etelästä tulevasta tiestä joka on haarautunut kaupungin keskiaikaisen ranta-alueella toisaalta kohti Niemen kärkeä jatkuneeksi kaduksi ja toisaalta sillaksi, joka on johtanut luostarille. Tämän kaupungin vanhin osa on asutettu todennäköisesti 1440-luvulta lähtien.

Keskiajan ja 1500-luvun alkupuolen kuluessa asutus on ilmeisesti kavunnut tonteittain ylöspäin lähellä nykyistä Mannerheiminkadun linjausta. Alueelta ei ole arkeologia esineaineistoja mutta kivikellareiden rakenteet ja sijoittelu syvälle tonttien sisäosaan voi kertoa niiden kuuluvan jo luostariaikaiseen kaupunkiin.

1500-1600 -luvun alkupuolen löydöt ovat pääosassa Mannerheiminkadun Kristiinankadusta laskevalle osuudelle. Alueella on ilmeisesti ollut runsaasti erilaisia metallikäsityöläisiä.

1600-luvun puolivälin asutuksen tilanne on merkitty uuden Naantalın kaupunkikartan päälle ja sen perusteella voidaan olettaa loppuosan Mannerheiminkadun asutuksesta ajoittuvan 1600-luvun puoliväliä nuoremaksi. Toisaalta alueelle on piirretty yhtenäinen ja samankaltainen asemakaava 1700-luvun puolivälistä alkaen, joten alue olisi asutettu noin sadan vuoden kuluessa v. 1700 molemmin puolin.

Pääosassa Mannerheiminkatua kulkee eriaikaisia putkikaivantoja joiden perusteella suuri osa alueesta on joko kokonaan tai osittain tuhoutunut. Vain ranta-alueella ja osassa kadun pohjoista osaa on laajempia vielä säilyneitä alueita. Näistä osa on oletettavasti hiekka-moreenimaassa jolloin esineistön ja maakerrosten säilyneisyys on ollut heikko, osa taas mahdollisesti savisemmalla ranta-alueella, jossa voi olla säilyneenä runsaammin esineistöä ja kerroksia.

Eritasoisten ja eriaikaisten arkeologisten havaintojen perusteella nykyisen katupinnan alla on täyttö- ja rakennushiekkakerroksia vähintään 30-35 cm ja paikoin yli 50 cm. Runsaamman täyttökerrokset ovat kadun savisilla osuuksilla ja ohuemmat ylempillä hiekka-moreenialueilla, joista parhaat havainnot ovat Kristiinankadun alueelta. Sama n. 50 cm erilaisia moderneja sekoitakerroksia on yleishavainto myös muualla Vanhan Naantalın alueella.

Tältä pohjalta arvioiden nyt suunniteltu katupinnan uusiminen n. 30-40 cm nykyisen katupinnan alle ei tuo esiin laajoilta alueilta säilytettäviä ja tutkittavia maakerroksia. Katupinnan rakentamiseen liittyvät syvemmät putkikaivannot saattavat ulottua koskemattomiin kerroksiin, jonka vuoksi kaivuutyöhön liittyvä arkeologinen valvonta on välttämätöntä osassa suunniteltua aluetta.

Tulevaan rakennushankkeeseen liittyviä ehdotuksia

Osassa Mannerheiminkadun pohjoista osaa ja erityisesti Niemen talon edustalla ranta-alueella on vielä kaivamatonta keskiaikaista maakerrosta säilyneenä. Sen yläpinnan korkeus on hyvin todennäköisesti nyt suunniteltavan n. 30-40 cm:n paksuisen uuden katupinnan alapuolella mutta aivan varma asiasta ei voi olla, koska arkeologinen havaintoaines puuttuu.

Mielestäni katukivetyshankkeen onnistunut ja nopea toteutus voitaisiin varmistaa sillä, että ennalta (esim. yhtä kesäkautta aikaisemmin kuin varsinainen katupintatyö) tehtäisiin ainakin kahdella kriittisimmällä alueella pienimuotoiset arkeologiset koetutkimukset (esim. 2 x 3-4 m) joiden perusteella voitaisiin ennakoida esiin tulevien maakerrosten laatu, ajoitus ja mahdollinen suojelutarve.

Toinen ja pidemmän aikavälin hanke olisi se, että aikaisempaa systemaattisemmin kerätään talteen tietoa Naantalin vanhan kaupungin alueella tehtävistä maankaivuutöistä. Esimerkiksi kaikki vanhan kaupungin alueella olevat putkikaivannot kannattaisi kuvata digikameralla (jossa mukana gps-paikannin) työn kuluessa. Näin saataisiin tulevien suunnittelutöiden pohjaksi nykyistä parempi tieto kaupungin vanhimmista maakerroksista ja niiden suhteesta nykyiseen kadun pintaan.

Kaarinassa 22.3.2010

FT Kari Uotila

Muuritutkimus ky

Käytetty tutkimusaineisto:

Kartta-aineistot:

Naantalin museon kokoelmiin hankitut digikopiot 1600-1700 -luvun kaupunkikartoista.

Naantalin kaupungin asemakaavakartta-aineisto, korkeuskäyräaineisto ja johtokartta-aineisto.

Maanmittaushallituksen ilmalaserkeilausaineisto LAS-muodossa. Käyttöoikeuslupa TIPA/212/10.

Kirjallisuus:

Hiekkanen, M. Naantali. Keskiajan kaupungit 4. 1988.

Jäntere, K. Naantalin kaupungin historia II. 1959.

Kostet, J. Cartografia urbium Finnicarum. Suomen kaupunkien kaupunkikartografia 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa. 1995.

Museovirasto. Kaupunkiarkeologiset raportit. <http://www.nba.fi/fi/kaupunkiarkeologia>.

Niukkanen, M. Kaupungit muinaisjäänneksinä - kaupunkiarkeologia Suomessa. Städerna som fornlämningar - stadsarkeologi i Finland. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 25. 2004.

Uotila, K. et al 2003. Vallis Gratiae 1443-1648- Arkeologisia tutkimuksia/ Arkeologiska undersökningar i Nådendal. 2003.

Tutkimusraportit ja tutkimustiedot:

Suna, A. Tutkimustiedot eri valvontakohteista. Museovirasto. rak.hist.os. 2010.

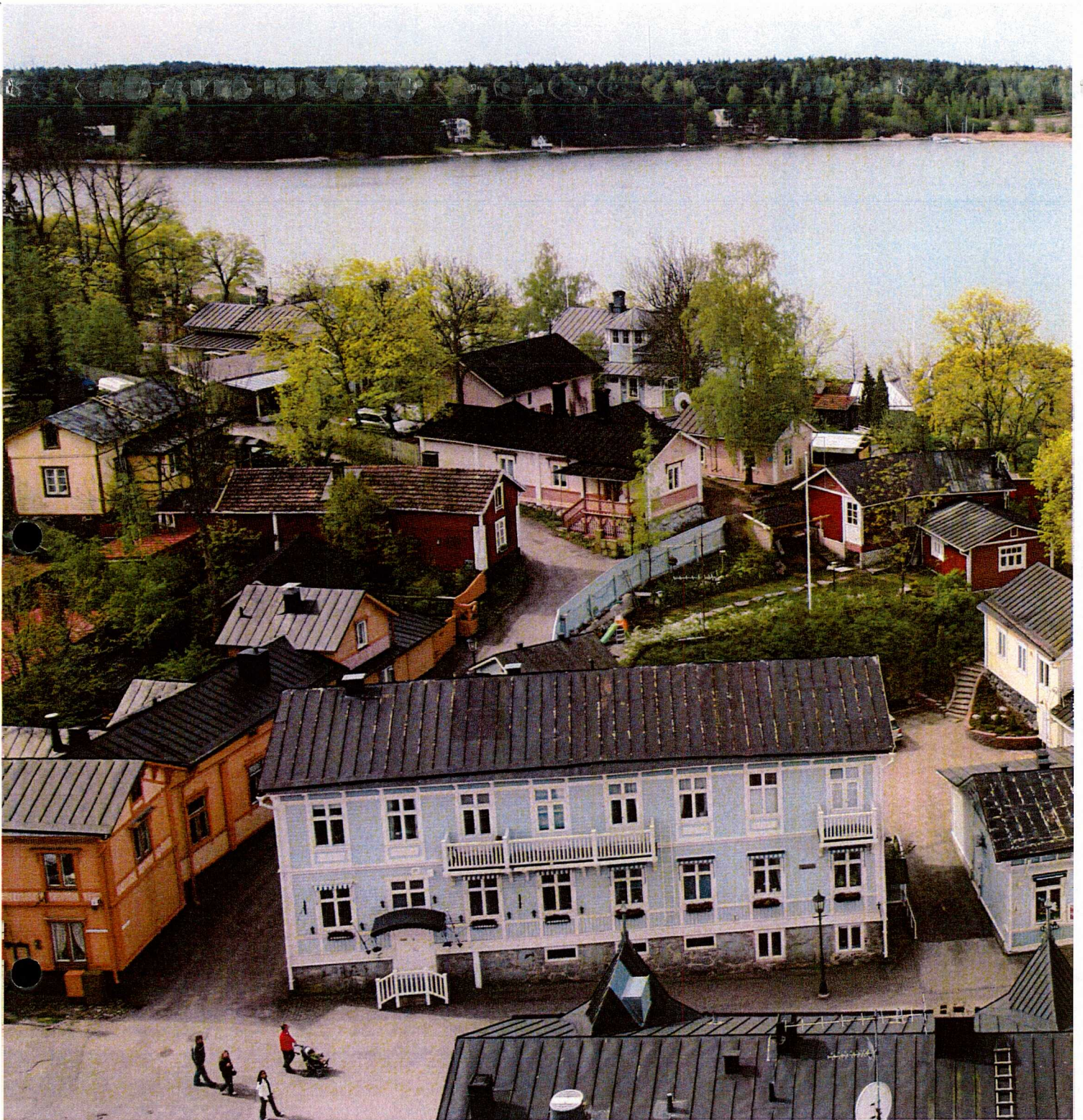
Uotila, K. 1996-1999. Naantalin kirkon rakennushistorialliset tutkimukset v. 1996-99. Muuritutkimus KY. MV. Rak. Hist. osasto.

Uotila, K. 2000. Naantali, Mannerheiminkatu 12.14 vesi- ja viemärikaivannon arkeologinen valvonta 23.10.-17.11.2000. Muuritutkimus ky.

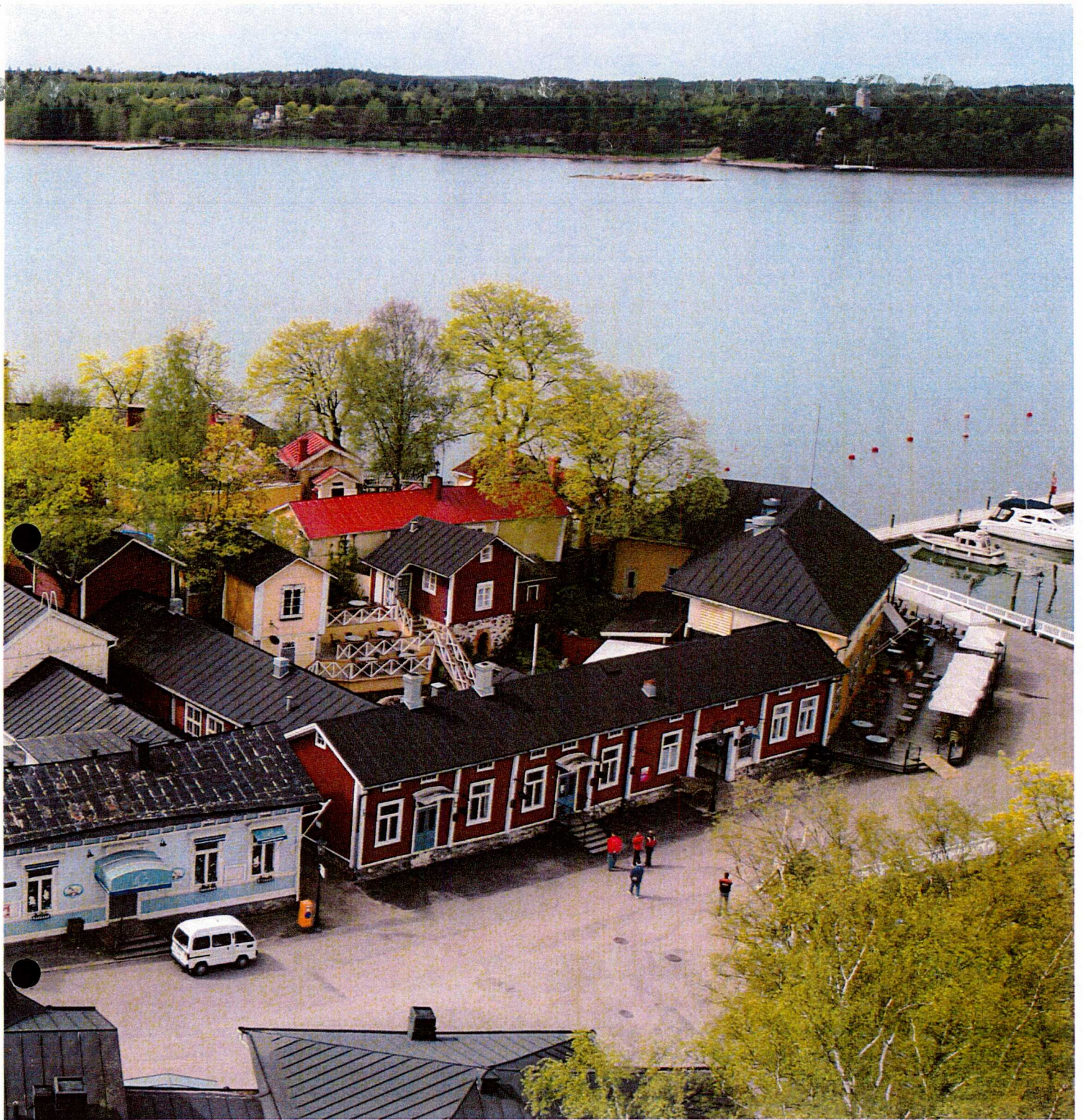
Uotila, K. 2003. Naantali, Mannerheiminkatu 12.14 vesi- ja viemärikaivannon arkeologinen valvonta 2002. Muuritutkimus ky.

Uotila, K. et al.. Naantali, Mannerheiminkadun eteläisen osan viemäritöiden valvontatyö 2005. Muuritutkimus ky.

Uotila, K. et al, 2008: Naantalin kirkkomaan arkeologiset kaivaukset 2005 – 2007. kaivausraportti. Muuritutkimus ky.

Varhin Naantalin kaupunki sijoittuu suurelta osin kuvan alueelle. Sen alueelta tunnetaan muutama mahdollisesti 1600-lukua vanhempi kellari, mutta muuten tiedot alueen arkeologiasta ja historiasta ovat varsin puutteelliset. Tämän vuoksi alueella voisi ajatella pienimuotoisia koetutkimuksia ennen varsinaisen katupinnoitteen rakentamiseen liittyviä töitä, jolloin mahdolliset tutkimuksia vaativat alueet voitaisiin rajata nykyistä tarkemmin.

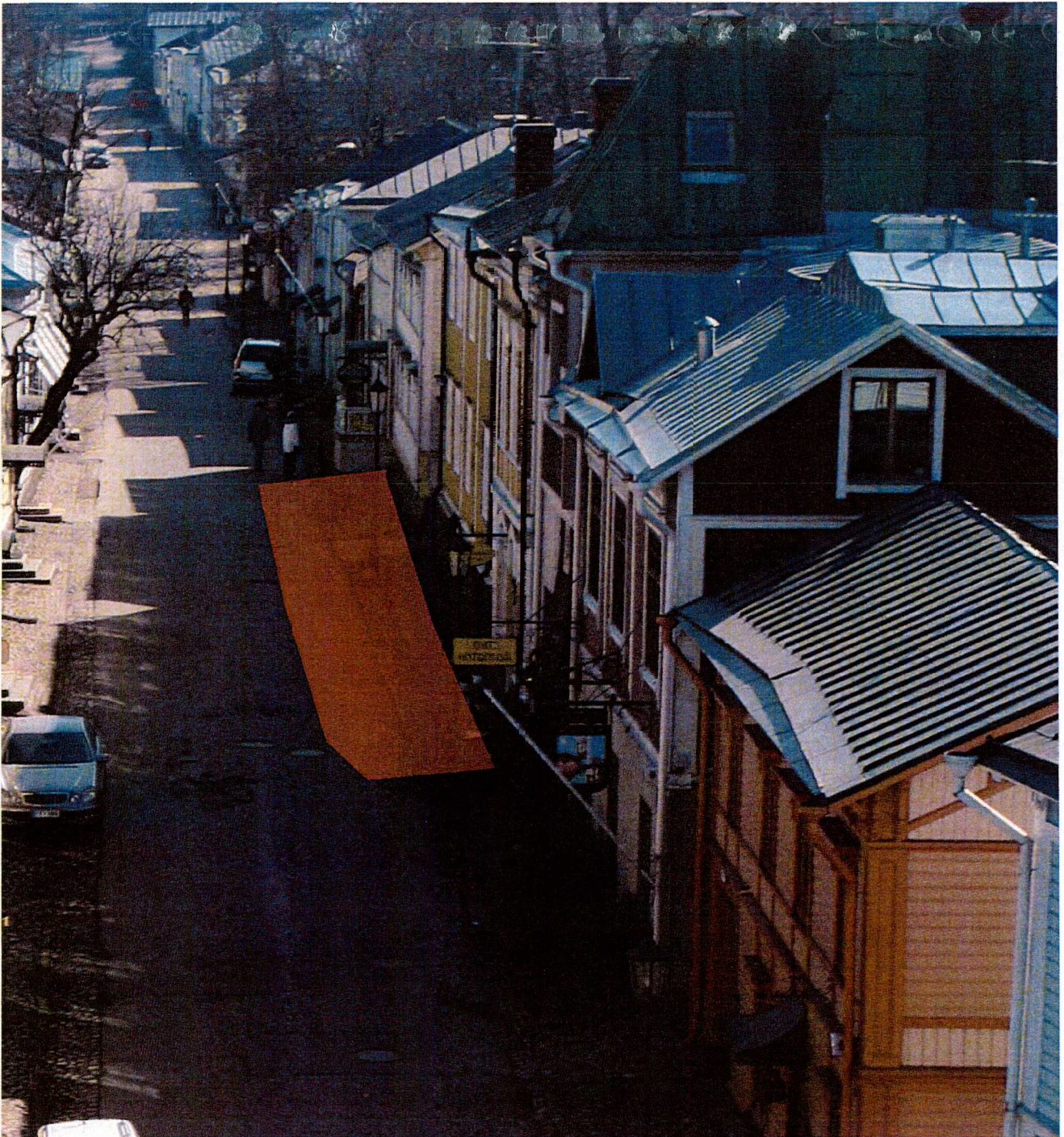
Rajatulla alueella mahdollisesti laajempia säilyneitä maakerroksia ja rakenteita.

Rajatulla alueella mahdollinen uusien puiden istutus ja siihen liittyvät kaivuutyöt voivat vaatia alueen tarkempaa tutkimusta.

Rajatulla alueella on v.
2000 ja 20002 kaivausten
perusteella hyvin säi-
lyneitä maakerroksia ja
rakenteita.

Rajatulla alueella on mahdollisesti muuta katualuetta ylemmällä tasolla (arvio n. 30-40 cm nykyisen katupinnan alla) mahdollisesti säilyneitä maakerroksia. Alueen maaperä on todennäköisesti hiekka-moreeni joten siellä ei ehkä ole runsaasti orgaanista ainesta jäljellä.

Alueelle ennakkoon tehtävä koekaivaus toisi suunnittelutietoa kohteesta.

Kuvaan on luonnosteltu lähinnä rantaa olevat alueet, joilla ei kulje nykytieojen mukaan runsaasti putkikävintöitä ja joilla voi olla säilyneitä maakerroksia joiden korkeutta nykyiseen katupintaan ei tunneta käytännössä lainkaan.

Alueelle ennakkoon tehtävä koekaivaus toisi suunnittelutietoa kohteesta. Erityisesti ns. Niemen talon edusta on arkeologisesti hyvin mielenkiintoinen.